

УДК 631.115.1:332.1

Ланченко Є.О., к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуто особливості регіонального розвитку фермерських господарств, рівень зайнятості та виробництва в них. Висвітлено стан державної підтримки фермерських господарств та запропоновано соціальні напрями державної політики розвитку фермерських господарств.

Ключові слова: фермерське господарство, зайнятість, найманий працівник, сільське населення.

Lanchenko Ye.

REGIONAL CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT OF FARMS

The article discusses the features of the regional development of farms, the level of employment and production in them. Given the state of government support offered to farmers and social development of public policies farms.

Key words: farm, employment, employee, rural population.

Ланченко Е.А.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье рассмотрены особенности регионального развития фермерских хозяйств, уровень занятости и производства в них. Приведено состояние государственной поддержки фермерских хозяйств и предложены социальные направления государственной политики развития фермерских хозяйств.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, занятость, наемный работник, сельское население.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток фермерських господарств (надалі – ФГ) для нашої країни є відносно новим економічним явищем у розвитку суспільного сектора аграрної економіки. З початку 90–х рр. ХХ ст. ці малі форми господарювання на селі набули стрімкого розвитку, переважно екстенсивним шляхом, але згодом їх загальна кількість, питома вага у валовому виробництві сільськогосподарської продукції і чисельність працівників стабілізувалися

на певному рівні.

Поряд із іншими укладами сільськогосподарського виробництва – велико- й середньотоварними підприємствами, особистими селянськими господарствами (господарствами населення, домогосподарствами) ФГ забезпечують певний рівень зайнятості сільського населення, знімають соціально-трудова напругу на селі. Адже відомо, що нині основним «роботодавцем» на селі залишаються господарські суб'єкти сільськогосподарського виробництва. Тому дослідження регіонального розвитку ФГ, їх ролі та значення для соціально-економічного розвитку сільських громад є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. За останні 20 років багато вчених дослідних установ і закладів вищої освіти України присвятили увагу дослідженню питань розвитку фермерського руху, обґрунтуванню напрямів і розробці рекомендацій підвищення ефективності виробництва ФГ агропродукції. Нині потребують уваги подальші дослідження регіональних особливостей розвитку ФГ, їх значення в поліпшенні соціальної сфери села тощо.

Цілі статті. Встановити загальний економічний стан розвитку ФГ у регіональному розрізі, їх значення в поліпшенні зайнятості сільського населення. Запропонувати концептуальні соціально орієнтовані напрями розвитку ФГ.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно зі статистичними офіційними публікаціями [1–3], які було використано при написанні цієї статті, на кінець 2010 р. в Україні налічувалося 41,5 тис ФГ. Зважаючи на природно-кліматичні особливості, їх переважна більшість сконцентрована у Степу й Лісостепу країни, оскільки тут сформовано великі площі сільськогосподарських угідь, більша земле-забезпеченість сільського населення. Дещо менше ФГ на Поліссі, у Карпатському регіоні та на Поділлі, проте винятком є Закарпатська область, де налічується 1606 ФГ при середній їх площі 8,5 га сільськогосподарських угідь. Середня площа одного ФГ в Україні становить 103,3 га, проте в розрізі областей даний показник значно коливається від 192 га у Харківській області до 36–55 га у Чернівецькій, Івано-Франківській, Волинській і Львівській областях.

Однак абсолютна кількість ФГ не характеризує їх питому вагу у виробництві агропродукції. Тому про їх масштаб виробництва в тій чи іншій адміністративно-територіальній одиниці (АТО) країни можна судити за відповідними показниками питомої ваги: сільськогосподарських угідь у обробітку, кількості працівників і виробництва агропродовольчої продукції (рис. 1).

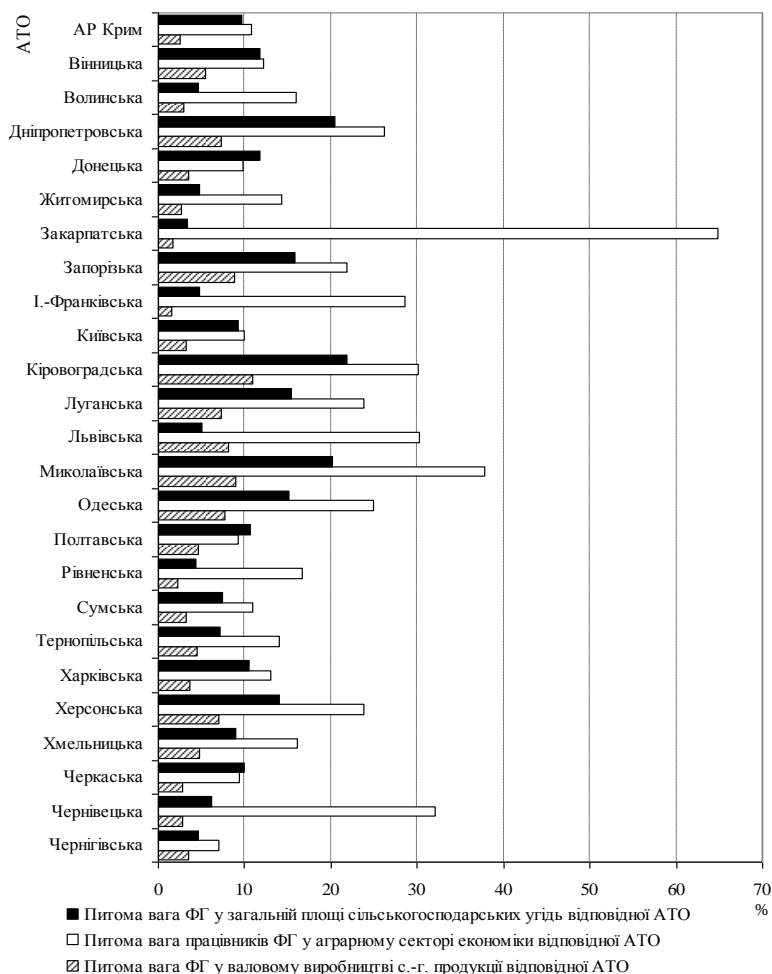

Рис. 1. Місце фермерських господарств у розвитку сільського господарства відповідної адміністративно-територіальної одиниці*

* Розраховано й побудовано автором за даними Держкомстату України [1–3].

Так, найбільше сільськогосподарських угідь відповідної АТО обробляється ФГ у Кіровоградській (22%), Дніпропетровській (21%), Миколаївській (20%), Запорізькій (16%), Луганській і Одеській (по 15%) і Херсонській (14%) областях. Найбільша питома вага працівників ФГ у суспільному секторі аграрної економіки відповідної області зафіксовано в Закарпатській (65%), Миколаївській (38%), Чернівецькій (32%),

Львівській і Кіровоградській (по 30%), Івано-Франківській (29%), Дніпропетровській (26%) і Одеській (25%) областях.

Протягом 2005–2010 рр. відстежується негативна тенденція зменшення кількості працівників у ФГ – зменшення відбулося на 26%, а саме зі 132,5 тис до 98,4 тис чол. У даному випадку необхідно всіляко заохочувати ФГ до збільшення найму робочої сили. Протягом останніх 2009–2010 рр. ФГ виробляли 5% валової сільськогосподарської продукції в країні, зокрема близько 7% – рослинницької та близько 2% – тваринницької. Зважаючи на незначну частку ФГ у виробництві валової продукції, у них на порядок кращі показники рівня рентабельності, що свідчить про оперативність реагування на кон'юнктуру аграрного ринку країни.

Дані рис. 1 свідчать, що у всіх АТО (крім Львівської області) у 2010 р., зафіксовано значно меншу частку в структурі валового виробництва агропродукції відповідної області порівняно із часткою залучення робочої сили й земельних ресурсів у розвиток фермерського руху тієї чи іншої області України. Зважаючи на цей факт і погіршення харчового раціону пересічного громадянина країни і загрозу продовольчої її безпеки, необхідно проаналізувати стан державної підтримки ФГ, забезпечити ефективне використання бюджетних видатків на розвиток даного малого підприємництва в аграрній сфері АПК.

Протягом останніх років обсяг державної бюджетної дотації на розвиток ФГ зменшується: у 2008 р. – 469,5 млн грн, у 2009 р. – 111,3, у 2010 р. – 93,4 млн грн. У середньому на одне ФГ, відповідно по роках, припадало бюджетних коштів у розмірі 11 грн, 2,7, 2,2 грн. Це свідчить про те, що державна підтримка в такому обсязі практично не відіграє ніякої ролі в поліпшенні умов розвитку ФГ і внаслідок диспаритету цін останні знаходяться в гірших умовах, порівняно з середньо- й великотоварними сільськогосподарськими підприємствами.

З метою формування державної аграрної політики розвитку фермерського руху в Україні створено Український державний фонд підтримки розвитку фермерських господарств. Він займається вирішенням організаційних, економічних, фінансових і інших проблем розвитку ФГ, формуванням пропозицій і рекомендацій поліпшення їх умов господарювання та адмініструє державні бюджетні видатки їх підтримки. Проте з огляду на стан державної підтримки, оперативності викладення публічної інформації про її напрями на сайті [4] (останні звітні дані тут подано за 2006 р., бракує нової поточної інформації), зазначена вище інституція існує лише формально.

На основі останніх офіційних статистичних даних за 2010 р. у розрізі областей України можна розглянути ряд закономірностей впливу чинників на поліпшення господарської діяльності ФГ. Так, про вплив факторів на один із показників ефективності ФГ – виробництво продукції на 100 га сільськогосподарських угідь можна судити з даних табл. 1.

Таблиця 1

Кореляційно-регресійний зв'язок факторів впливу на ефективність виробництва продукції фермерськими господарствами*

Показник - фактор впливу (x)	Виробництво продукції ФГ на 100 га с.-г. угідь, тис грн (y)	
	Лінійне рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації
Виробництво продукції одним працівником ФГ, тис грн	$y = -38,88 + 3,82 x$	$r^2 = 0,54$
Виробництво продукції одним ФГ, тис грн	$y = 15,78 + 1,04 x$	$r^2 = 0,35$
Чисельність працівників у середньому на 100 га ФГ, осіб	$y = 91,69 + 19,53 x$	$r^2 = 0,19$

* Розраховано й складено автором за даними Держкомстату України [1–3].

Встановлено помірно тісний зв'язок між збільшенням виробництва продукції ФГ на 100 га сільськогосподарських угідь і продуктивністю праці (коефіцієнт детермінації – 54%), збільшенням масштабу виробництва продукції одним ФГ (35%) та збільшенням залучення додаткової робочої сили ФГ (19%). Таким чином, з метою поліпшення показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у ФГ слід стимулювати збільшення продуктивності праці шляхом удосконалення механізму організації й систем оплати праці, формувати умови для збільшення масштабу й рівня товарності господарювання у ФГ та ширше залучати сільське населення до найманої праці у ФГ, що зменшить і назрілу соціальну напругу на селі.

Висновки. ФГ є тією формою господарювання, яке не може з об'єктивних причин бути домінуючою в аграрному секторі економіки, але місце її вагоме й має бути підтримано на всіх рівнях управління соціально-економічним розвитком сільських територій. ФГ – наймобільніша у плані планування й ведення агробізнесу категорія товаровиробників, може забезпечити зменшення безробіття на селі. Практика засвідчила, що їхнє місце в аграрній сфері – це виробництво на невеликих земельних ділянках менш капіталомісткої та більш трудомісткої сільськогосподарської продукції (овочівництво, плідівництво, ягідництво, м'ясне скотарство, свинарство тощо), первинна переробка та реалізація її дрібними партіями,

комерційна діяльність, пов'язана зі збутом продукції в роздрібній торгівлі, громадському харчуванні тощо.

Для подальшого розвитку ФГ потрібно забезпечити науковий супровід їх раціонального розміщення, концентрації й спеціалізації по природних зонах і економічних регіонах країни, урахувати кон'юнктуру ринку праці на селі й залучити якомога більше сільського населення до даного малого підприємництва на селі. Потрібно посилити матеріальну й нематеріальну системи мотивації праці у ФГ, приділити більше уваги розвитку трудової й статусної мотивації праці, забезпечити розвиток збутових і обслуговуючих кооперативних структур на селі. Це, у свою чергу, має додатково забезпечити продовольчу безпеку країни, а також її національну безпеку щодо заселеності сільських територій, особливо в прикордонних районах.

- 1.Публікації Держкомстату України // Офіційний Інтернет-сайт Держкомстату України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 2.Інформація Укрдержфонду підтримки фермерських господарств // Офіційний Інтернет-сайт Українського державного фонду підтримки фермерських господарств // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udfpfg.org.ua>.